

IBN BATTOETA

DE REIS

*Gekozen, uit het Arabisch vertaald
en van aantekeningen voorzien door
Richard van Leeuwen*

UITGEVERIJ BULAAQ
AMSTERDAM

*Deze uitgave kwam tot stand met financiële steun van het Nederlands
Literair Productie- en Vertalingenfonds*

De miniatuur op het omslag stelt Bagdad voor en is deel van een pagina uit de *Beschrijving van de militaire campagnes van Sultan Suleyman de Grote in de twee Iraks (van Istanbul naar Bagdad)* door Matraqi, Istanbul, zestiende eeuw, Univesiteitsbibliotheek Istanbul.

Oorspronkelijke titel *ar-Ribla*

eerste druk 1997

tweede druk 2008

derde druk 2012

vierde druk 2015

vijfde druk 2017

zesde druk 2021 (paperback)

© 1997 Selectie, Nederlandse vertaling en aantekeningen

Richard van Leeuwen en uitgeverij Bulaaq

Frontispice Universiteitsbibliotheek Leiden

Omslag en binnenwerk Marjo Starink, Amsterdam

Tekstredactie Henk Pel, Zeist

Kaartwerk UvA-Kaartenmakers, Amsterdam

ISBN 978 90 5460 184 5 / NUR 508

Verspreiding in België EPO / www.epo.nl

Uitgeverij Bulaaq / www.bulaaq.nl

INHOUD

Noord-Afrika	11
Syrië en Palestina	55
Medina en Mekka	91
Oost-Afrika, Jemen en Oman	121
Klein-Azië en Rusland	147
Sind en Hind	173
Hind	201
De Maldiven	251
Sumatra en China	285
Het Land der Zwarten	325
Overzichts- en detailkaarten van de reizen van Ibn Battoeta	361
Verantwoording	369
Noten	371
Jaartelling, feestdagen	375
Glossarium	377
Over de vertaler	389

«In de naam van God de barmhartige Erbarmer.

Hier volgt het verslag van de jurist en geleerde, de waarheids-lievende, nobele, ascetische weldoener, de gast van God, die de pelgrimstocht heeft volbracht, de eer van het geloof, over zijn reizen, vertrouwend op de Heer der twee werelden, Aboe Abdallah Mohammed ibn Abdallah ibn Mohammed ibn Ibrahiem al-Lawati at-Tandji, bekend onder de naam Ibn Battoeta, God zij hem genadig en welgezind, door Zijn goedgunstigheid en vrijgevigheid, amen, amen.

Geprezen zij God, die de aarde heeft onderworpen aan Zijn dienaren, opdat ze over haar wegen kunnen trekken, die uit haar doet voortkomen en tot haar doet terugkeren de drie steden van zijn bestemming: ontstaan, terugkeer en opstanding. Met Zijn almacht heeft hij haar uitgespreid als rustplaats voor Zijn dienaren, haar vastgelegd met stevige kentekenen en bergen, waarboven Hij de hemelse vis heeft verheven zonder zuilen. Hij heeft de sterren doen verschijnen om als gids te dienen in de duisternis te land en ter zee, de maan als een lamp en de zon als een fakkel. Hierna liet Hij uit de hemel water neerdalen, waarmee Hij de aarde leven gaf, nadat zij doods was geweest, en alle soorten vruchten liet opbloeien. Hij schiep landstreken waar allerlei gewassen ontsproten, en vulde de twee zeeën met zoet drinkwater en zout, ondrinkbaar water.¹ Hij voltooide Zijn gunsten voor Zijn schepselen met het onderwerpen van

rijkamelen te zijner dienste, als 'hoogrijzende schepen als bakens', opdat zij die kunnen berijden in de woestijn en bevaren op zee.²

God zegene onze heer en meester Mohammed, die de mensen een leefregel heeft geleerd en het licht van zijn leiding heeft doen schijnen. God de Allerhoogste heeft hem gezonden uit mededogen met de mensen en heeft hem uitverkoren als zegel van de profeten. Hij heeft de veelgodenaanbidders aan hem overgeleverd, zodat de mensen in groten getale tot het geloof van God toetraden. Hij heeft hem geholpen met verbazende wonderen; Hij heeft levenloze dingen doen spreken om van Zijn waarheid te getuigen, Hij heeft verdroogde botten doen herleven door Zijn bede en heeft overvloedig water tussen zijn vingers doen vloeien.³»

Na deze aanhef volgt een fragment waarin de gezellen van de profeet Mohammed worden geprezen, die het geloof hebben doen zegevieren, en de Vorst der Gelovigen, de sultan van Fès, Aboe Inaan Faris, die, aldus Ibn Djoezajj, het geloof heeft genezen van zijn ziekte, onrecht heeft bestreden waar het zich voordeed, de wetenschap heeft gestimuleerd, de wereld tot rust heeft gebracht, tirannieke gewoonten heeft uitgeroeid, tweedracht heeft bestreden en die bovendien vroom, moedig en vrijgevig is. Zijn hoofdstad Fès wordt omschreven als het domein van de hoop, een weide waar de verlangens van de mensen vrijelijk kunnen grazen, een centrum van deugdzaamheid, waar wetenschappers uit alle windstreken samendrommen. Ibn Djoezajj vervolgt over Fès:

«Tot degenen die naar haar verheven poort kwamen en die de landen is doorgetrokken om in haar woelige zee aan te komen, behoort de wetgeleerde en reiziger, de betrouwbare, geloof-

waardige verkenner van de wereld, die de klimaten in alle richtingen heeft doorkruist, sjeik Aboe Abdallah Mohammed ibn Abdallah ibn Mohammed ibn Ibrahiem al-Lawati at-Tandji, bekend als Ibn Battoeta, in de oosterse landen bekend onder de naam Sjams ad-Dien.⁴ Hij heeft over de hele wereld rondgetrokken, heeft als kenner vele steden bezocht, heeft alle volken bezichtigd en de gewoonten van Arabieren en niet-Arabieren bestudeerd. Ten slotte heeft hij zijn pelgrimsstaf neergeworpen in deze verheven stad, omdat hij over haar onvoorwaardelijke verdiensten vernam. Hij bereisde het Oosten tot hij aankwam in de Maan in het Westen, die hij verkoos boven de andere steden, als goud boven stof, uit vrije wil, na zijn lange verkenning van landen en volken, uit verlangen zich te voegen bij de gemeenschap die onafgebroken de waarheid volgt. De sultan had hem zozeer met geschenken en gunsten overstelpt, dat hij het verleden vergat en afzag van zijn omzwervingen, waardoor hij geringschatte wat anderen hoogachtten. Hij ontving van zijn gunsten hetgeen hij verwachtte en dacht niet meer aan zijn vele reizen, nu hij na lang zoeken de vruchtbare weide had gevonden. Hij gaf gehoor aan het verzoek te dicteren wat hij had meegemaakt op zijn tochten naar vreemde steden, wat hij had onthouden aan verhalen en geschiedenissen, welke koningen hij had ontmoet en welke vrome, heilige en edelmoedige geleerden. Zo dicteerde hij dit verslag, dat de geest verkwikt en de oren en ogen aangenaam streelt. Aan elke opmerkelijke gebeurtenis ontleent hij lering en aan elk wonderbaarlijk verhaal ontleent hij kennis.

Er werd bevel gegeven aan de dienaar van zijne majesteit, volledig aan hem toegewijd, vereerd door zijn dienstbaarheid aan hem, Mohammed ibn Mohammed ibn Djoezajj al-Kalbi, God helpe hem zijn heer te dienen en schenke hem dankbaarheid voor zijn gunst, om alles wat sjeik Aboe Abdallah heeft gedictieerd op schrift te stellen in een relaas dat alle wetenswaar-

digheden bevat, om ten volle van de bedoeling te profiteren. Hij nam zich voor de stijl te verfraaien en het relaas helder en toegankelijk te maken, zodat het aangenaam is te luisteren naar de wonderbaarlijkheden en het profijt te verhogen wanneer men deze parel uit zijn schelp neemt. Ibn Djoezajj voldeed haastig aan het verzoek en toog aan het werk in de hoop met Gods hulp het beoogde doel te verwezenlijken.

Ik, Ibn Djoezajj, heb de woorden van sjeik Abdallah zo overgenomen dat de betekenis overeenkomt met zijn bedoeling, volgens zijn duidelijke opzet, zonder de volgorde te veranderen en zonder verhalen of anekdotes weg te laten. Ik heb de waarheid en de getrouwheid ervan niet onderzocht, omdat hijzelf de meest gezaghebbende overleveraar is van de verhalen die waar zijn, en de waarheid van andere verhalen uitdrukkelijk niet waarborgt. Ik heb de namen van plaatsen en personen overgenomen met klinkertekens en puntjes, zodat de uitspraak duidelijk en exact is aangegeven en vreemde woorden, voor zover dat in mijn vermogen lag, verklaard, omdat de lezers ze anders niet zouden begrijpen.⁵

Ik hoop dat hetgeen ik op mij heb genomen welwillend zal worden ontvangen door zijne majesteit, God helpe hem, en dat tekortkomingen mild zullen worden beoordeeld, want gewoonlijk is hij vergevingsgezind en worden misstappen door zijn ruimhartigheid weggewist.

God de Almachtige schenke hem nog lang welslagen en make hem voor altijd bekend met de gunsten van goddelijke hulp en onmiskerbare overwinningen.»

NOORD-AFRIKA

Ibn Battoeta werd in 1304 geboren in Tanger, een havenstad aan de Noord-Afrikaanse kust, in een familie die van Berberse oorsprong was en een aantal rechtsgeleerden telde.

Ook Ibn Battoeta legde zich toe op een studie van de jurisprudentie, volgens de malikitische rechtsschool, die in Noord-Afrika het meest gangbaar was. In 1325 vertrekt hij om de voor moslims verplichte pelgrimstocht naar Mekka te volbrengen, niet vermoedend dat dit het begin zou zijn van een reis die bijna vijftientig jaar zou duren en die hem naar de uithoeken van de toen bekende wereld zou voeren. Via Egypte en Syrië bereikt hij in 1326 de heilige plaatsen en na het volbrengen van de *haddj* reist hij door naar Perzië en Irak, om in 1327 naar Mekka terug te keren. Drie jaar later vertrekt hij vandaar naar Jemen, de Oostkust van Afrika en de Perzische Golf. Hij bezoekt Mekka voor de derde maal en trekt vervolgens via Egypte en Syrië naar Anatolië en de Russische steppen, waarna hij in 1335 door Centraal-Azië reist naar het Indische subcontinent, door de Arabieren Sind en Hind genoemd. Hij verblijft zeven jaar aan het hof van de sultan van Delhi en brengt na Hind te hebben doorkruist enige tijd door op de Maldiven, om vervolgens een bezoek te brengen aan China. Uiteindelijk keert hij via Mekka in 1349 terug naar Noord-

Afrika, waar hij zich vestigt in Fès, onder de protectie van de Marinieden-sultan Aboe Inaan. Zijn reislust is hiermee echter nog niet gestild, want in 1352 brengt hij een bezoek aan het Iberisch Schiereiland, waar nog enkele steden onder moslims gezag staan, en in hetzelfde jaar vertrekt hij voor een officiële missie door de Sahara naar het koninkrijk Mali. In 1353 keert hij naar Fès terug en in 1355 compileert hij in opdracht van de sultan en in samenwerking met Ibn Djoezajj het relaas van zijn omzwervingen.

Over de persoon Ibn Battoeta is weinig bekend en vrijwel alles wat we van hem weten is uit zijn eigen reisverslag afgeleid. Hij was waarschijnlijk een matig geleerde, die er niet in slaagde in zijn eigen stad een succesvolle carrière op te bouwen. Een van de motieven van zijn reis zou dan ook kunnen zijn geweest dat hij, hetzij door de *haddj* en het bezoeken van pelgrimsoorden zijn godsdienstig aanzien probeerde te verhogen, hetzij hoopte dat hij bij andere vorsten een aanstelling als rechter of bestuursfunctionaris zou krijgen. Dit laatste is niet geheel ondenkbaar, omdat er in Azië, met name in het pas geïslamiseerde Hind, grote vraag was naar rechtsgeleerden. Arabische geleerden werden door de sultan van Delhi, die er nog maar gedeeltelijk in was geslaagd een islamitisch bestuursstelsel aan het land op te leggen, met open armen ontvangen.

Ibn Battoeta geldt als de grootste reiziger aller tijden, die bijna de hele toenmalig bekende wereld bereisde en een even gedetailleerd als levendig verslag naliet. Hoewel zijn reis gedeeltelijk is ingegeven door vroomheid en de wens zoveel mogelijk heilige plaatsen te bezoeken en gedeeltelijk door de wens om elders een loopbaan te beginnen, schemert in het reisverslag ook een onmiskenbare *Wanderlust* door, die hem er steeds weer toe aanzet om nieuwe streken te verkennen en plaatsen te aanschouwen. Voor veel

gebieden zijn zijn observaties vrijwel de enige bron uit deze periode waarover we beschikken, en de tekst is dan ook van groot historisch belang. Er wordt een beeld in gegeven van de islamitische wereld in de veertiende eeuw dat vooral opvalt door de grote culturele homogeniteit. Ondanks de politieke fragmentatie en de staatkundige en etnische verschillen, blijft Ibn Battuta vrijwel zijn hele tocht in een wereld die hem in essentie vertrouwd is, waar hij gelijken ontmoet en waarin hij met relatief weinig moeite een plaats vindt. Dit is dan ook een belangrijk aspect van het verslag: het is een unieke getuigenis van de culturele eenheid van de islam, van het bestaan van een islamitisch gemenebest dat de politieke en etnische grenzen oversteeg. Zoals gebruikelijk bij avontuurlijke reizigers werd ook Ibn Battuta's reisverslag niet door iedereen geloofd. De kadi van Granada, een bekend geleerde, die Ibn Battuta tijdens zijn reis in Andalusië ontmoette, Aboe al-Barakaat al-Balfieki (1266-1369), beschrijft zijn ontmoeting met de reiziger als volgt: 'Zijn omzwervingen lijken op die van soefi's, van wie hij ook het uiterlijk en de roeping had. Uiteindelijk keerde hij terug naar de Maghrib en maakte hij een reis naar het Andalusische schiereiland. Daar verhaalde hij over alles wat er in het Oosten gebeurde en het profijt dat hij had gehad van zijn relaties met de bewoners, maar men beschouwde hem eenvoudigweg als een leugenaar. Ik ontmoette hem in Granada. We brachten een avond samen door in de tuin van Aboe al-Kasim ibn Asim in het dorp Nabla. Die dag en avond sprak hij over de oosterse landen en de andere streken die hij had bezocht. Hij vertelde ons ook dat hij in de grote kerk in Constantinopel was geweest, dat die tempel de omvang had van een hele stad en dat hij helemaal met een dak was overdekt. Er waren, volgens hem, twaalfduizend bisschop-

pen in deze kerk.’ Een andere veertiende-eeuwse geleerde, de befaamde Ibn Khaldoen, die in 1354 naar Fès kwam om zich bij de entourage van sultan Aboe Inaan te voegen, vermeldt ook een ‘sjeik uit Tanger’, die de hele islamitische wereld had bereisd. Hij vervolgt: ‘Hij vertelde veel over zijn ervaringen tijdens zijn reizen en de vele opmerkelijke zaken die hij in de verschillende rijken had gezien. Hij vertelde vooral over de vorst van Hind, waaronder veel zaken die zijn toehoorders vreemd voorkwamen. Hij vertelde meer van zulke verhalen en verscheidene staatsbeambten fluisterden onder elkaar dat hij een leugenaar was.’ Hij voegt hier echter aan toe: ‘Op een dag ontmoette ik de vizier van de sultan, aan wie ik vertelde dat ik de verhalen van de man niet geloofde, omdat de meesten hem als een leugenaar beschouwden. De vizier zei echter: “Pas op dat je zulke informatie over de omstandigheden van andere staten niet zonder meer van de hand wijst, want je hebt ze zelf nooit aanschouwd.”’ In een andere bron wordt Ibn Battoeta verdedigd en zelfs ‘edelmoedig’ genoemd. Een dergelijke scepsis maakt deel uit van het lot van grote reizigers, maar tegenwoordig is men van mening dat hij de reizen die hij beschrijft, op enkele uitzonderingen na, ook werkelijk heeft volbracht.

Noord-Afrika was in Ibn Battoeta’s tijd verre van rustig, hoewel in zijn relaas nauwelijks gewag wordt gemaakt van politieke spanningen en oorlogshandelingen. Het gebied was in het begin van de twaalfde eeuw verenigd onder de dynastie der Almohaden, samen met een deel van Andalusie, dat tot deze tijd steeds een eenheid had gevormd met Noord-Afrika. De Almohaden waren Marokkaanse Berbers, die een strenge religieuze ideologie aanhingen en met een soort ‘islamitisch reveil’ een orthodoxe vorm van de islam hoopten te vestigen. Hoewel zij hier tot op zekere

hoogte in slaagden, konden zij plaatselijke uitingen van volksgeloof toch niet uitroeien. Al snel raakte hun rijk ten prooi aan desintegratie, door economische problemen, religieuze geschillen en opstanden op het platteland. Bovendien slaagden de christelijke vorsten op het Iberische Schiereiland erin de moslims steeds verder terug te dringen, zodat uiteindelijk alleen Granada nog in moslimse handen bleef. Het rijk in Noord-Afrika viel rond het midden van de dertiende eeuw uiteen doordat gouverneurs zich van het centrale gezag losmaakten en onafhankelijke dynastieën stichtten. In het oostelijk deel, rond Tunis, Ifrikiyya geheten (letterlijk 'Afrika'), veroverden de Hafsiëden de macht, het gebied rond Tlemcen en Oran viel in handen van de Abd al-Wadieden en Fès, in Marokko, werd de hoofdstad van de Marinieden.

Onder de Marinieden, oorspronkelijk Berber-nomaden, groeide Fès uit tot een belangrijk bestuurlijk en intellectueel centrum. Zij draaiden de hervormingen van de Almohaden grotendeels terug en streefden ernaar de eenheid van Noord-Afrika te herstellen. Onder hun gezag verbreidden zich de soefi-orden, die eerder in strijd met de orthodoxie werden geacht, in heel Noord-Afrika, voornamelijk onder de Berbers op het platteland, maar in toenemende mate ook in de steden. De territoriale ambities van de Marinieden leidden tot voortdurende spanningen met de andere Noord-Afrikaanse sultans en een bijna chronische oorlog. Aan het eind van de dertiende eeuw was het zelfs vaak onmogelijk de veiligheid van de Noord-Afrikaanse pelgrimskaravaan naar Mekka te garanderen en pas onder de Marinieden-sultan Aboe Sa'ied (1310-1331) kwam er enige rust, althans in de westelijke gebieden. Zijn opvolger, Aboe al-Hassan (1331-1351), slaagde erin Gibraltar op de christenen te veroveren,

Tlemcen op de Abd al-Wadieden en in 1347 Tunis op de Hafsieden, zodat de verschillende delen van Noord-Afrika opnieuw in één rijk waren verenigd. In 1348 kwam zijn zoon Aboe Inaan echter tegen hem in opstand. Hij bezette Fès en dwong zijn vader uiteindelijk met geweld om afstand te doen van de troon.

Toen Ibn Battoeta in 1325 zijn geboortestad Tanger verliet, was reizen door het gebied dat hij moest doorkruisen een hachelijke onderneming. De zeeroutes op de Middellandse Zee werden onveilig gemaakt door piraten en vijandelijke schepen van Genuezen, Catalanen en andere Europeanen. De reizigers die de routes over land kozen, zowel de weg langs de kust als die langs de oases in de woestijn, moesten beducht zijn voor roofzuchtige nomadenstammen en troepen van de elkaar bestrijdende sultans. Ibn Battoeta, die de landroute koos, maakt wel gewag van bandieten, maar niet van de strijd in het gebied waar hij doorheen trok. Hij reisde enige tijd in het gezelschap van twee gezanten van de Hafsidische sultan, die onderhandelingen in Tlemcen hadden gevoerd over het beleg van Tunis dat in deze tijd plaatsvond, maar hij weidt niet uit over de verschillende politieke verwickelingen. Vermoedelijk waren politieke spanningen en oorlog hem niet geheel vreemd, want Tanger was een grensstad die met regelmaat door de christenen werd bestookt, een centrum van de internationale politiek en handel en een plaats waar veel tegenstellingen van die tijd waren verenigd.

«Sjeik Abdallah vertelde: Ik verliet Tanger, mijn geboorteplaats, op donderdag de tweede van Gods maand *radjab* van het jaar zevenhonderdvijfentwintig [14 juni 1325], met het voornemen de *haddj* te volbrengen naar de Heilige Plaatsen en het graf te bezoeken van de profeet, op hem ruste heil en zegen. Ik ver-

trok alleen, zonder kameraad die mij gezelschap zou kunnen houden en zonder me bij een karavaan aan te sluiten. Maar ik was vastbesloten te gaan, gedreven door een verborgen verlangen om deze heiligdommen te bezichtigen. Ik besloot mijn dierbaren te verlaten, evenals mijn land, als een vogel die wegvliegt uit zijn nest. Mijn ouders waren nog in leven en ik leed evenzeer onder het afscheid als zij. Ik was destijds tweeëntwintig jaar oud.

Ik vertrok ten tijde van de vorst der gelovigen, de verdediger van het geloof, strijder ter wille van de Heer der twee werelden, wiens roemruchte daden ononderbroken worden overgeleverd, wiens weldaden wijd en zijd bekend zijn, wiens voortreffelijkheid de tijd tot sieraad strekt, in wiens rechtvaardigheid en goedheid de onderdanen zich koesteren, de gezegende imam Aboe Sa'ied, de zoon van de vorst der gelovigen, verdediger van de godsdienst, die door zijn oprechtheid de messen van de veelgodenaanbidders bot maakte, wiens bloed het vuur van het ongeloof doofde, wiens troepen de aanbidders van het kruis verdelgden, en wiens toewijding aan de *djihaad* grootmoedig is, de gezegende imam Aboe Joesoef ibn Abd al-Hakk, God vernieuwe Zijn goedgunstigheid jegens hem. Moge Hij zijn gezegende graf bevoeien met de regen van Zijn vrijgevigheid en hem rijkelijk belonen uit naam van de islam en de moslims. Moge hij het koningschap behouden laten blijven voor zijn nazaten tot de Jongste Dag.

Ik kwam in de stad Tilimsaan [Tlemcen] aan, dat in die tijd werd geregeerd door sultan Aboe Tasfien Abd ar-Rahmaan ibn Moesa ibn Oethmaan ibn Jaghmoerasaan ibn Zajjaan. Daar ontmoette ik twee gezanten van de koning van Ifrikiyya, sultan Aboe Jahja, God zij hem genadig. Het waren de kadi voor huwelijksluiting van Tunis, Aboe Abdallah Mohammed ibn Abi Bakr ibn Ali ibn Ibrahiem an-Nafzawi, en de vrome sjeik Aboe Abdallah Mohammed ibn al-Hoessein ibn Abdallah

al-Koerasji az-Zoebaidi, afkomstig uit het dorp Zoebaid aan de kust van al-Mahdiyya. Hij was een voortreffelijk man die stierf in het jaar zevenhonderdveertig.

Op de dag van mijn aankomst in Tilimsaan maakten de twee gezanten zich juist op voor het vertrek en een reisgenoot raadde me aan met hen mee te reizen. Ik vroeg God om raad en bleef drie dagen in de stad om benodigdheden in te slaan, waarna ik me haastte om hen in te halen. In de stad Miljana [Miliana] voegde ik me bij hen. Het was bijzonder heet en de twee wetgeleerden werden onwel. Daarom bleven we daar tien dagen. Toen we daarna echter vertrokken werd de ziekte van de kadi ernstiger en we hielden drie dagen halt aan een rivier op een afstand van vier mijl van Miljana. Op de ochtend van de vierde dag overleed de kadi. Zijn zoon, Aboe at-Tajjib, en zijn metgezel, Aboe Abdallah az-Zoebaidi, keerden terug naar Miljana om hem te begraven. Ik liet hen gaan en trok verder met een karavaan kooplieden uit Tunis, onder wie Haddj Massoed ibn al-Muntasir, Haddj al-Adoeli en Mohammed ibn al-Hadjar.

We kwamen aan in Algiers en sloegen buiten de stad ons kamp op om te wachten op sjeik Aboe Abdallah en de zoon van de overleden kadi. Toen we weer voltallig waren, trokken we langs Mitiedja naar de berg az-Zaan, tot we ten slotte in de stad Bidjaja [Bejaïa] aankwamen. [...] Hier stierf een van de kooplieden uit Tunis die mij vanaf Miljana hadden vergezeld, en wel de hierboven genoemde Mohammed ibn al-Hadjar. Hij liet drieduizend gouden dinars na, die hij toevertrouwde aan een man in Algiers, genaamd Ibn Hadieda, met het verzoek ze naar de erfgenamen in Tunis te sturen. Dit kwam Ibn Sajjid an-Naas ter ore en die maakte hem het geld afhandig. Dit was de eerste keer dat ik een onrechtvaardigheid van een gouverneur van de Almohaden aanschouwde.

Toen we in Bidjaja aankwamen, werd ik door de koorts getroffen. Ali Abdallah az-Zoebaidi raadde me aan daar te blijven

totdat ik hersteld was, maar ik weigerde en zei: 'Als God de Almachtige heeft voorbestemd dat ik sterf, laat ik dan sterven op weg naar de Hidjaaz.' Hij zei hierop: 'Als je vastbesloten bent om te gaan, verkoop dan je rijdier en je zware spullen, dan kan ik je een ander rijdier en een tent lenen en kunnen we samen reizen. Want we moeten flink doorreizen, anders worden we door de bedoeïenen aangevallen.'

Hij leende me wat hij had beloofd, God belone hem. Het was de eerste goddelijke gunst die me werd verleend, tijdens deze reis naar de Hidjaaz.

We trokken voort naar Koestantina, waar we buiten de stad ons kamp opsloegen. 's Nachts werden we door hevige regenval gedwongen onze tenten te verlaten en in de huizen daar te schuilen. De volgende dag kwam de gouverneur van de stad ons begroeten. Het was een nobele *sjarief*, genaamd Aboe al-Hassan. Hij keek naar mijn kleren, die besmeurd waren door de regen en gaf bevel ze in zijn huis te wassen. Mijn hoofddoek was versleten en hij stuurde me een nieuwe Baalbekse hoofddoek met twee gouden dinars in een van de hoeken genaaid. Dit was de eerste schenking die ik tijdens mijn reis ontving.

We reisden verder naar Boena [Annaba], waar we een paar dagen bleven. Vervolgens lieten we de kooplieden met wie we waren meegetrokken, en die niet verder durfden, achter, en reisden zo snel we konden verder. Omdat ik ziek was, had ik mezelf met mijn tulband aan het zadel vastgebonden, zodat ik niet van uitputting van mijn rijdier zou vallen. We durfden nergens halt te houden. Uiteindelijk kwamen we in Tunis aan. De mensen liepen uit om sjeik Aboe Abdallah en Aboe at-Tajjib, de zoon van kadi Abdallah an-Nafzawi, te onthalen. Ze begroetten elkaar hartelijk, maar niemand groette mij, omdat ik niemand kende. Dit greep me zo aan dat ik mijn tranen niet kon bedwingen en in bitter gewezen uitbarstte. Een van de pelgrims merkte me op en probeerde me te troosten met vriende-

lijke woorden, terwijl we de stad binnengingen. Ik kreeg onderdak in de Madrasat al-Koetoebiyien.

Ibn Djoezajj voegt hieraan toe: Mijn sjeik, opperkadi en opper-*khatieb* Aboe Barakaat as-Soelami, ook wel genaamd Ibn al-Haddj al-Balfieki, vertelde me dat hij ook iets dergelijks had meegemaakt. Hij zei: ‘Ik kwam in de stad Ballisj aan, in Andalusie, op de avond voor een feest, met de opdracht de *hadieth* voor dat feest voor te dragen volgens de overlevering van Aboe Abdallah ibn al-Kammaad. Ik kwam bij de *moesalla* met de andere mensen en toen het gebed en de preek afgelopen waren, liepen de mensen op elkaar toe om elkaar te begroeten. Ik stond in een hoek en werd door niemand gegroet, maar opeens kwam een van de sjeiks van de stad naar me toe, groette me vriendelijk en zei: “Ik zag u afgezonderd van de mensen staan. Omdat niemand u groette dacht ik dat u waarschijnlijk een vreemdeling zou zijn. Daarom kom ik u gezelschap houden.” Moge God hem rijkelijk belonen.’ »

In het algemeen werd reizen in de islamitische traditie aangemoedigd, zij het dat vooral drie doelen werden aanbevolen: het verwerven van levensonderhoud, bedevaart en het streven naar kennis. De eerste vorm behelsde de reizen van kooplieden en de migratie van het platteland naar de steden, de tweede de pelgrimages naar lokale of regionale heiligdommen en de *haddj*, de derde het bezoeken van bekende wetgeleerden, theologen of onderwijsinstellingen en het vergaren van informatie over de geschiedenis en gebruiken van andere volkeren en de flora en fauna in andere streken. In de hele islamitische wereld bestond een infrastructuur die op reizigers was berekend, bestaande uit allerlei voorzieningen, zoals herbergen en andere onderkomens, vrome stichtingen voor het levensonderhoud van reizigers, eethuizen, postdiensten, geldwis-

selaars, drenkplaatsen, gidsen en grote en kleine karavaan- en scheepvaartroutes.

Omdat reizen een zo hachelijke onderneming was, verdiende het aanbeveling de verschillende doelen zoveel mogelijk met elkaar te combineren en daarmee de waarde en status van de reis te verhogen. Veel pelgrims, vooral uit afgelegen streken, trokken dan ook veel tijd uit voor de *haddj* en deden onderweg zoveel mogelijk plaatsen aan die tot hun geestelijke en religieuze vorming konden bijdragen. Mede daardoor lag de bedevaart naar Mekka ingebed in een zeer fijn vertakt en uitgestrekt netwerk van intellectuele en godsdienstige centra dat in hoge mate een eenheid vormde en dat de geografische grenzen oversteeg. Dit netwerk behoorde tot de godsdienstbeleving op uiteenlopende niveaus en tot de sociale structuur waarin die beleving was vervat. Zowel het volksgeloof en het soefisme als de schriftgeleerde islam hadden hierin hun plaats. Van dit netwerk vormde het in politiek, economisch en geografisch opzicht perifere Mekka het onbetwiste middelpunt.

In veel gevallen lag de basis van het spirituele netwerk op dorpsniveau, waar bij uitstek de volksislam bloeide. Veel dorpen hadden in de omgeving een graf van een vroom of heilig man, die zich tijdens zijn leven door zijn godsvrucht en soms door wonderen had onderscheiden en die daardoor over zegenkracht of *baraka* beschikte. Zulke graven werden in tijden van nood of op vaste tijdstippen en feestdagen individueel of gezamenlijk bezocht om zegenkracht te verwerven. Dergelijke heiligen konden ook op regionaal niveau van belang zijn, als beschermheiligen van provinciale hoofdsteden of van bepaalde stammen, of als bron van *baraka* en geestelijke steun voor de bevolking van een streek. Heiligengraven werden in de loop der tijd bedevaartcentra waar jaarlijkse bijeenkomsten (*mausim*'s)

werden gehouden, die gepaard gingen met allerlei ceremonies en festiviteiten, en waar grote aantallen gelovigen aan deelnamen.

De heiligengraven en de feestelijkheden die ermee geassocieerd waren, moeten niet alleen als spirituele, maar ook als belangrijke sociale richtpunten worden gezien. De verering van heiligen was tot in de kleinste dagelijkse beslommingen doorgedrongen en bepaalde tot op zekere hoogte het wel en wee van families en de sociale omgang. Het verkrijgen van *baraka* en de rituelen die rond bepaalde heiligen ontstonden, vormden een belangrijk middel om sociale spanningen en wrijvingen te kanaliseren. Afgezien daarvan groeiden de heiligengraven uit tot ontmoetingsplaatsen, waar gelovigen uit de wijde omtrek naar toe kwamen en waar sociale contacten werden onderhouden en opgebouwd. De graven waren daarnaast van economisch belang, enerzijds doordat zij vaak het middelpunt vormden van clusters van vrome stichtingen, zodat er in de loop der tijd steeds meer landgoederen rond een kern werden samengebracht met een vroom of sociaal nuttig doel, anderzijds omdat de *mausim*'s en andere bijeenkomsten werden aangegrepen voor het houden van markten, waarop producten uit de wijde omgeving werden verhandeld. In sommige perioden en gebieden werden de heiligengraven zo belangrijk, dat zij de basis vormden waarop niet alleen de sociale, maar ook de politieke en economische structuur was gegrondvest. Dat gebeurde met name wanneer opkomende stammen of clans zich met een bepaalde heiligencultus associeerden om hun politieke gezag te legitimeren en aanhang onder de bevolking te werven.

Binnen deze sociaal-religieuze structuur namen de soefibroederschappen een bijzondere plaats in. De mystieke

broederschappen waren geformeerd rond bepaalde heiligen en hadden een hiërarchisch opgebouwde, gedecentraliseerde structuur, bestaande uit leiders en volgelingen. Zij waren werkzaam op alle niveaus, als losse groepen in dorpen, of als formeler georganiseerde gemeenschappen in steden of in kloosters (*zawia's*), die soms invloed in een uitgestrekt gebied uitoefenden. Ze hadden een belangrijke sociale functie als toevlucht voor sociaal zwakkeren, als organisatoren van religieuze rituelen en festiviteiten en als kern van het stelsel van ambachtsgilden. Ze speelden echter soms ook een rol bij de incorporatie van niet-geïslamiseerde gebieden en konden de basis vormen van machtige politieke bewegingen, sultansdynastieën en stammencoalities.

Tegenover dit uitgebreide netwerk van de volksislam stond het netwerk van de schriftgeleerde, orthodoxe islam, die over het algemeen de uitingen van het volksgeloof met afkeuring bejegende. Dit netwerk steunde met name op de stedelijke cultuur en was onder de Almohaden in Noord-Afrika nauw verbonden met het staatsgezag. De orthodoxe islam werd gedragen door de verschillende categorieën wetgeleerden, of *oelama*, zoals rechters (*kadi*), *moefiti's*, die juridische richtlijnen (*fatwa's*) uitvaardigden, en imams van moskeeën. Zij waren al naar gelang hun invloed, geleerdheid en functie in een semi-officieel hiërarchisch stelsel ondergebracht. Tot dit netwerk behoorden ook de vele officiële en semi-officiële onderwijsinstellingen, koranscholen en hogere opleidingsinstituten (*madrasa's*). Het gezag van deze instellingen was afhankelijk van het prestige van de geleerden die er doceerden, en in de loop der tijd ontstonden er enkele vermaarde centra van kennis en wetenschap. Het meest gezaghebbend, gedurende vele eeuwen, was de Azhar in Cairo, een moskee en universiteit

waar alle bekende wetenschappen vanuit islamitisch gezichtspunt werden gedoceerd en die studenten uit de hele islamitische wereld aantrok.

Het is niet verwonderlijk dat de gelovige die de *haddj* aanvaardde van de gelegenheid gebruik maakte om zich aan dit spirituele netwerk te laven. De meeste pelgrims deden onderweg zoveel mogelijk heiligengraven en kleine bedevaartplaatsen aan om *baraka* te vergaren. Zij gingen op bezoek bij beroemde geleerden, met name juristen en theologen, en probeerden colleges bij te wonen die aan prestigieuze instituten werden gegeven. Hiermee verhoogden zij de verdiensten van hun reis, zowel in religieus als in intellectueel opzicht.

Ten slotte werd het aanbevolen om onderweg kennis op te doen van de gewoonten en zeden van de bewoners van andere streken, de geschiedenis en de natuurlijke gesteldheid. Kennis en vroomheid hingen dus nauw met elkaar samen en meer dan eens was de *haddj* het begin van een loopbaan als geleerde op het terrein van de islamitische wet, de theologie of de geografie.

De religieuze infrastructuur werd voor het grootste deel ondersteund door vrome stichtingen of *wakf*'s. Deze *wakf*'s bestonden uit gebouwen, grond of andere objecten waarvan de stichter het eigendom opgaf en de opbrengst voor een vroom doel bestemde. Hij kon bijvoorbeeld een stuk grond of een boomgaard stichten ten behoeve van het onderhoud van een bestaande of door hem zelf gebouwde moskee of *madrasa*, of ten behoeve van toelagen aan leraren, soefi-sjeiks, leerlingen, enzovoort. De bezittingen die in *wakf* waren omgezet, werden tot in eeuwigheid aan de marktcirculatie onttrokken en mochten niet meer worden verkocht, weggeschonken of beleend. Zij kregen als het ware een sacrale, onschendbare status, die aan gede-

tailleerd vastgelegde juridische regels was gebonden. Het stichten van *wakf*'s bood veel voordelen aan zowel de stichter als de samenleving. De stichter verhoogde zijn sociale aanzien, doordat hij zijn aardse bezittingen gedeeltelijk afstond aan sociale en vrome doelen, die niet alleen de financiering van religieuze instellingen mogelijk maakte, maar ook van allerlei sociale en gemeenschapsvoorzieningen, zoals de zorg voor armen, weduwen en wezen, onderwijs, de bouw van wegen, bruggen, versterkingen, waterwerken, enzovoort. Gouverneurs, kooplieden, hoge staatslieden en *oelama* maakten vaak gebruik van de *wakf*-constructie om hun bezittingen in een beschermd complex onder te brengen, en tegelijkertijd omvangrijke stedelijke ontwikkelingsprojecten te realiseren, bestaande uit een samenvoeging van bijvoorbeeld landgoederen, een of meer moskeeën, een *madrasa*, soefi-kloosters of *zawia*'s, herbergen (*khaan*), bazaars (*soek*). Daarmee werd de religieuze infrastructuur gekoppeld aan belangrijke componenten van de economische infrastructuur.

Alle hierboven genoemde elementen en aspecten van het reizen in de islamitische wereld vinden we in de reis van Ibn Battoeta terug. Ibn Battoeta reist in de eerste plaats om de *haddj* te volbrengen en dus een van de vrome plichten te vervullen. Hij bezoekt daarnaast zoveel mogelijk plaatsen die deel uitmaken van de religieuze infrastructuur, zoals heiligengraven en soefi-kloosters. Deze vrome kant van zijn reis is ook onmiskenbaar een afspiegeling van zijn persoonlijkheid, en hoewel geregeld blijkt dat de reiziger de geneugten des levens niet schuwt, heeft hij een duidelijke, periodiek opkomende drang tot mystiek en ascese. De anekdotes over heiligen en soefi's vormen dan ook een essentieel onderdeel van het reisverslag. Daarnaast is het

verslag ook expliciet bedoeld om kennis te verschaffen over de zeden en gewoonten in andere windstreken en bij andere volkeren. Ibn Battoeta geeft een enorme schat aan informatie over een groot aantal steden, de flora en fauna in allerlei landen, de geschiedenis van dynastieën, geografische en klimatologische omstandigheden, handel en landbouw, en nog veel meer. Afgezien van het verzamelen van deze informatie onderneemt Ibn Battoeta ook enkele pogingen om zijn kennis van de godsdienstige wetenschappen uit te breiden onder begeleiding van leraren met een gevestigde reputatie.

Aan de derde rechtvaardiging voor het reizen wordt, ten slotte, ook voldaan: Ibn Battoeta reist ook om een functie te verwerven waarmee hij in zijn levensonderhoud kan voorzien.

Niet alleen de spirituele dimensie van de religieuze infrastructuur is van essentieel belang in *De reis*, ook de praktische dimensie wordt duidelijk getoond. In vrijwel alle plaatsen die Ibn Battoeta aandoet geeft hij een opsomming van de religieuze functionarissen en geleerden, al dan niet geïllustreerd met anekdotes. Waar hij ook ter wereld vertoeft, hij wordt steeds verwelkomd en verzorgd door andere *oelama*, die hem onderbrengen, te eten geven en op alle mogelijke manieren helpen. Ook overnacht Ibn Battoeta vaak in soefi-kloosters en *madrassa's* en maakt hij gebruik van de voorzieningen die bestaan voor reizigers en pelgrims, die een netwerk vormden dat de hele islamitische wereld omspande. Deze voorzieningen maakten het reizen relatief veilig en comfortabel en het is duidelijk dat Ibn Battoeta zijn zelfverzekerdheid alleen verliest als hij het grondgebied van de islam en verlaat en wanneer hij zijn reis per schip moet voortzetten. Overigens bezoekt hij ook christelijke heiligdommen in Palestina en reist hij enkele

malen op Europese schepen, een aanwijzing dat deze deel uitmaakten van de islamitische infrastructuur voor de reiziger.

Mede door de religieuze dimensie van de tekst maakt *De reis* van Ibn Battoeta onmiskenbaar deel uit van de traditie van reisverslagen binnen de Arabische literatuur. De oorsprong van de Arabische reisliteratuur is te herleiden tot de periode van de expansie van de islam in de zevende en achtste eeuw, toen in het voetspoor van de zegevierende troepen kooplieden naar alle windstreken uitzwermden. Dezen verkenden vooral de handelsroutes naar het oosten en de scheepvaart naar Hind, de Indische archipel en China. Onder invloed van deze reizen groeide de kennis van de geografie bij de Arabieren sterk, hoewel er een aantal reisverslagen verscheen waarin feiten en fictie in elkaar overliefen. Gegevens over navigatie en beschrijvingen van landen en volken werden afgewisseld met sterke zeemansverhalen over zeemonsters, mythische eilanden en primitieve volken. Geleidelijk werd de geografische kennis steeds nauwkeuriger en werd de reisbeschrijving, soms in de vorm van pelgrimsgidsen, vooral een literair genre. Het is daarbij opvallend dat veel reizigers afkomstig waren uit Andalusië en Noord-Afrika, vermoedelijk omdat de Maghrib in zekere zin tot de periferie van de islamitische wereld behoorde, op grote afstand van de heilige plaatsen. Bovendien vielen de Andalusische steden na de verovering door de christelijke koningen weg als intellectuele centra, waardoor de aantrekkingskracht van de centrale gebieden van de islamitische wereld – Egypte, Syrië en de Hidjaaz – toenam.

Het hoogtepunt van de Arabische reisliteratuur wordt, naast Ibn Battoeta, gevormd door het uitgebreide verslag van Aboe al-Hoesain Ibn Djoebair (1145-1217), die in de

jaren 1183-1184 Syrië en Irak bezocht. Ook Ibn Djoebairs reis was oorspronkelijk bedoeld om de *haddj* te volbrengen, om boete te doen voor het drinken van enkele bekers wijn. De pelgrimstocht groeide uit tot een rondreis door de Levant die werd vastgelegd in een verslag dat zeer gedetailleerde beschrijvingen bevat van de steden die werden aangedaan. In benadering en stijl bleef Ibn Djoebairs reis een model voor het genre van de reisliteratuur en het is dan ook niet toevallig dat Ibn Battoeta bij zijn beschrijving van sommige steden fragmenten uit Ibn Djoebair heeft overgenomen. Dit moet niet zozeer worden gezien als plagiaat of gemakzucht, maar veeleer als een erbetoon aan de oude meester en een poging om het verslag binnen de literaire traditie te plaatsen. Toch maakt Ibn Battoeta's verslag zich geleidelijk steeds meer uit deze traditie los en neemt het daardoor een bijzondere plaats in. Terwijl Ibn Djoebairs tekst literair gestileerd is, vooral objectieve beschrijvingen bevat en over het geheel genomen vrij onpersoonlijk is, toont Ibn Battoeta naar mate zijn verslag vordert veel meer van zijn persoonlijke indrukken en belevenissen. Zijn verslag behoort niet louter tot het religieuze of literaire stereotype, maar ontwikkelt zich al snel tot een tekst waarin de persoonlijkheid van de auteur doorschemert en die daardoor aan levendigheid wint.

Na zijn eerste traject door Noord-Afrika komt Ibn Battoeta aan in Tunis, de hoofdstad van Ifrikiyya, onder gezag van de Hafsieden, die door de Abd al-Wadieden werd bestookt.

«Ik bleef in Tunis tijdens het Kleine Feest' en ging naar de *moe-salla*. De mensen waren in groten getale toegestroomd om het feest te vieren. In prachtige kleren en fraai uitgedost liepen ze

uit om sultan Aboe Jahja, gezeten op zijn paard, te begroeten. Al zijn verwanten, hovelingen en hoogwaardigheidsbekleders liepen te voet in een keurige stoet. Nadat het gebed was voltooid en de preek was beëindigd, keerden de mensen naar huis terug.

Enige tijd later werd een sjeik tot aanvoerder van de pelgrimskaravaan benoemd, en wel Aboe Ja'koeb as-Soessi, afkomstig uit Ikbiliyya in Ifrikiyya. De karavaan bestond voor het merendeel uit Masmoe'da's. Ik werd tot kadi van de karavaan benoemd.

We verlieten Tunis aan het eind van de maand *dzoe al-ka'da* en namen de kustweg naar Soessa, een fraai klein stadje op de oever van de zee, op veertig mijl afstand van Tunis. Uiteindelijk kwamen we aan in Sfax. Buiten deze stad staat de tombe van imam Aboe al-Hassan al-Lakhmi, de malikiet en schrijver van het boek *Verheldering inzake de jurisprudentie*.

Ibn Djoezajj voegt hieraan toe: Over Sfax zegt Ali ibn Habieb at-Tanoekhi:

Moge de aarde van Sfax altijd besproeid zijn,
met haar vele tempels en paleizen.

God bescherm al-Koesair tot aan de haven,
samen met de fraaie, verheven burcht.

Het is een stad die elke bezoeker verwelkomt,
alsof de zee, die zich terugtrekt en opkomt,
een geliefde is die zijn minnaar wil bezoeken,
maar snel voor verspieders vlucht.

De kundige dichter Aboe Abdallah Mohammed ibn Abi Tamiem, een van de meest ijverige geleerden, heeft echter gezegd:

In Sfax is het leven niet aangenaam
en nooit wordt haar grond door regen bevochtigd.
Wie zich er vestigt heeft tweërlei vrees:
de christenvijanden en de bedoeïenen.
Wat hebben er veel beroofden gezworven,
hoevelen zijn op zee gebleven, gevangen of dood.
De zee kent de verwijten der bewoners heel goed,
en vlucht weg zodra zij haar naderen.

Laten we naar ons verhaal terugkeren: We kwamen in Kabis [Gabès] aan waar we tien dagen bleven, omdat het niet ophield met regenen. [...] Daarna trokken we naar Taraboeloes [Tripoli], op sommige etappes vergezeld door ongeveer honderd ruiters. De karavaan werd begeleid door boogschutters die de bedoeïenen vrees inboezemden, zodat ze niet aanvielen. God behoedde ons voor hen. Op een van de dagmarsen vierden we het Offerfeest² en vier dagen later kwamen we in Taraboeloes aan. Daar bleven we enige tijd. Ik was in Sfax met de dochter van een hoofdbeambte uit Tunis getrouwd en in Taraboeloes werd het huwelijk geconsumeerd.

Aan het eind van de maand *moeharram* van het jaar zeventienhonderdzesentwintig [januari 1326] verliet ik Taraboeloes, vergezeld van mijn vrouw en een groep Masmoe'da's. Ik hield het vaandel vast en leidde het reisgezelschap. De karavaan bleef in Taraboeloes achter uit angst voor de kou en de regen.

We kwamen langs Msallata, Misrata [Misuratah] en Ksoer Sirt [Surt], waar de bedoeïenen ons wilden aanvallen, maar het lot belette het hun en voorkwam dat zij hun plan konden uitvoeren. Hierna kwamen we op een begroeide steppe en trokken langs Ksar Barsies, de godvruchtige, en Koebbat Sallaam, waar de karavaan die in Taraboeloes was achtergebleven ons inhaalde. Daar kreeg ik onenigheid met mijn schoonvader, zodat ik genoodzaakt was van zijn dochter te scheiden. Ik trouw-

de vervolgens met de dochter van een geleerde uit Fès en consumeerde het huwelijk in Kasr az-Za'afiyya. Ik gaf een feestmaal, waardoor de karavaan een hele dag stilhield.»

In de tijd dat Ibn Battoeta zijn grote reis volbracht, was de islamitische wereld al lang geen politieke eenheid meer. Het gebied waarover de religieuze infrastructuur en de gemeenschap van gelovigen zich uitstreckte, was opgedeeld in een groot aantal verschillende staten. Na de bloeiperiode van het islamitische rijk onder de Oemajjaden-kaliefen in Damascus (661-750) zette al onder hun opvolgers, de Abbasieden-kaliefen in Bagdad (749-1258), een proces van politieke fragmentatie in. In het begin van de tiende eeuw werd er onder de Fatimieden een sjiiitisch tegenkalifaat gesticht in Egypte (909-1171), in Andalusië werd het Oemajjaden-kalifaat voortgezet door een telg uit de familie die aan de terechtstellingen door de Abbasieden was ontsnapt, en in Afghanistan vestigde zich de eerste Turkse dynastie der Ghaznavieden (977-1186). Aan het eind van de elfde eeuw werden Syrië en Palestina bovendien binnengevallen door de Europese kruisvaarders, die er een aantal christelijke stadstaatjes en het koninkrijk Jeruzalem stichtten. In dezelfde periode vonden de eerste invasies van Turkse nomaden uit Centraal-Azië naar het Midden-Oosten en Anatolië plaats en met name de Seldjoeken (1038-1194) slaagden erin de belangrijkste macht binnen de islamitische wereld te vormen en de Turkse invloed blijvend te vestigen.

In 1187 werden de kruisvaarders in de slag bij Hattien door de fameuze veldheer Saladdin (Salaah ad-Dien) verslagen en werd Jeruzalem weer door de moslims ingenomen. Deze overwinning luidde niet alleen het einde in van de kruisvaardersstaten in Palestina, maar ook het herstel van de po-

litieke eenheid van Egypte en Syrië. Salaah ad-Dien elimineerde het sjiitische Fatimieden-kalifaat, herstelde de soennitische orthodoxie en verenigde Syrië, Palestina en Egypte onder zijn gezag. Zijn nazaten, de Ajjoebieden, heersten tot 1250, toen zij werden omvergeworpen door de Mammelukken, die de laatst overgebleven kruisvaarders verjoegen en vanuit Cairo tot 1517 het Midden-Oosten regeerden. Toen in 1258 het Abbasieden-kalifaat in Bagdad werd beëindigd door de aanstormende Mongolen, werd er onder de Mammelukken een formeel kalifaat voortgezet, dat echter nauwelijks religieuze of wereldlijke invloed had. De Mammelukken waren oorspronkelijk afkomstig van de Russische steppen en de Kaukasus en dienden als slaven in de troepen van de Ajjoebieden. Zij bekeerden zich tot de islam, werden vrijgemaakt en verwierven geleidelijk steeds meer politieke macht. Nadat zij de sultanstroon van de Ajjoebieden hadden overgenomen, stichtten zij een bloeiend rijk dat zich uitstreckte over Egypte, Syrië, Palestina en het Arabisch Schiereiland, en dat zijn welvaart voor een groot deel ontleende aan de specerijenhandel via de Rode Zee, Cairo en de Middellandse-Zeehavens. Hun belangrijkste wapenfeit was de nederlaag die zij de Mongolen in 1260 toebrachten, nadat dezen in korte tijd vanuit Centraal-Azië tot in het Midden-Oosten en Oost-Europa waren opgerukt en een spoor van verwoesting en bloedvergieten hadden achtergelaten.

Ibn Battoeta bezocht Egypte onder het bewind van de Mammelukken-sultan an-Nasir Mohammed ibn Kalawoen, die met enkele onderbrekingen regeerde van 1294 tot 1340. Hij had de troon bestegen na een felle machtsstrijd, zoals gebruikelijk bij de Mammelukken, omdat zij geen formele erfopvolging erkenden. Cairo telde in die tijd ongeveer een half miljoen inwoners en was het middelpunt

van een levendige internationale handel, de hoofdstad van een Turkse elite rond het hof van de sultans en een pelgrimsoord. De stad stond overal in de islamitische wereld bekend als centrum van wetenschap en religie, met de beroemde Azhar-universiteit, die door de Fatimieden was gesticht, de vele mausolea en heiligengraven, het zeer geavanceerde ziekenhuis en de Citadel, het machtscentrum van de Mammelukken. Daarnaast waren er natuurlijk de mysterieuze piramiden, die Ibn Battoeta wel beschrijft, maar die hij zeer waarschijnlijk niet zelf heeft bezocht.

De eerste Egyptische stad die Ibn Battoeta aandoet is Alexandrië, dat hij bezingt als een 'maagd met schitterende sieraden' en een schakel tussen Oost en West. Hij prijst de gerieflijke woningen, de vele religieuze en wereldlijke monumenten en de beroemde vuurtoren, die gedeeltelijk in verval was geraakt. Bij deze beschrijving volgt hij een tekst van al-Abdari uit het eind van de dertiende eeuw. Hierna volgen opsommingen van bestuurders en geleerden die de stad herbergde. Een voorname plaats wordt daarbij ingenomen door de beroemde soefi-sjeik Aboe al-Hassan as-Sjadzili (1196-1258), die oorspronkelijk uit Marokko afkomstig was, maar het grootste deel van zijn leven in Alexandrië doorbracht. Hij was de stichter van een van de belangrijkste soefi-orden, de Sjadziliyya. Hij stond onder invloed van de grote soefi-sjeiks Ahmed ibn ar-Rifa'i uit Irak (1106-1182) en Aboe Madjaan Sjo'e aib (1126-1198), wiens graf Ibn Battoeta op de terugweg in Tlemcen bezocht.

Het soefisme bestond uit een godsdienstige theorie en een mystieke doctrine die sterk door het boeddhisme waren beïnvloed en die vanaf de tiende en elfde eeuw grote populariteit genoten. De islamitische mystiek ging terug op een aantal individuele asceten, die door hun vroomheid grote faam genoten. Vanaf de achtste eeuw werden de eerste mys-

tieke groepen gevormd, die echter door de wetgeleerden van de orthodoxe islam met scepsis werden gevolgd, waardoor er een tegenstelling ontstond tussen de schriftgeleerde vormen van geloof en de meer emotionele en persoonlijke geloofsbeleving. Hierin kwam verandering door de grote denker en mysticus al-Ghazali (gest. 1111), die in zijn denken een verzoening tot stand bracht tussen theologische concepten en persoonlijke mystieke ervaring, waardoor het soefisme uiteindelijk binnen de islam werd geïncorporeerd. Hierna volgde een snelle verbreiding van het soefisme over de hele islamitische wereld, en vooral ook in de grensgebieden in Afrika en Azië. In zijn verschillende uitingsvormen bood het ruimte voor allerlei lokale invloeden en elementen uit het plaatselijke volksgeloof, waardoor het de aantrekkingskracht van de islam in niet- of gedeeltelijk geïslamiseerde gebieden verhoogde.

Ibn Battoeta geeft herhaaldelijk blijk van zijn belangstelling voor het soefisme. Hoewel hij duidelijk aardse geneugten niet schuwt, spreekt hij meer dan eens de wens uit zich als asceet uit het leven terug te trekken, een verlangen waaraan hij ook enkele malen voor korte tijd gehoor geeft. Ondanks deze affiniteit is hij nooit een echte soefi geworden, hoewel hij zich in Jeruzalem in de Rifa'iyya-orde liet initiëren. In zijn reisverslag zijn talloze anekdotes over soefi-sjeiks verweven en hij laat geen gelegenheid onbenut om een sjeik, een klooster of een mausoleum te bezoeken. Ook in zijn beschrijving van Cairo is een passage opgenomen waarin hij het leven in een soefi-klooster nauwgezet reproduceert.

Het soefisme berust in essentie op de verhouding tussen de sjeik en zijn leerlingen. Een sjeik ontleent zijn status aan zijn geleerdheid, zijn ascese en zijn zegenkracht, die hem in staat stelt hetzij wonderen te verrichten, hetzij mensen met

zijn zegen bij te staan. Op grond van deze kwaliteiten verzamelt de sjeik discipelen om zich heen, die zich vestigen in een *zawia*, of soefi-klooster. De invloed van sommige sjeiks was zo groot dat zij de stichters werden van soefi-orden (*tarieka*, mv. *toeroek*), die zich in grote delen van de islamitische wereld verspreidden. Graven van belangrijke sjeiks groeiden vaak uit tot pelgrimscentra, waar de bevolking uit de omstreken, maar soms ook van ver, bijeenkwam op feestdagen, marktdagen, enzovoort, of op persoonlijke titel om zegenkracht (*baraka*) te verwerven. Deze sjeiks werden in de loop der tijd geëerd als heiligen, die voor de gelovigen intervenueerden, hoewel de islam formeel geen heiligen erkent. De *zawia*'s van de belangrijkste soefi-orden vormden niet alleen knooppunten in de religieuze infrastructuur, maar ook centra waarop het sociale leven zich richtte en die in sommige gevallen ook van politiek belang werden. Daarom hadden sultans en gouverneurs er over het algemeen belang bij een goede verhouding met de soefi-orden op te bouwen, soms in weerwil van het verzet van wetgeleerden en strenge theologen, voor wie het soefisme een afwijking vormde van het strikte geloof.

Het soefisme kreeg gestalte in verschillende uitingvormen, variërend van een ascetisch leven als bedelmonnik (bijvoorbeeld de *kalandar*'s), rondtrekkend langs de verschillende pelgrimsroutes, tot informele groepen in dorpsgemeenschappen en streng georganiseerde vormen van gemeenschappelijke studie en geloofsbeleving. De belangrijkste rituelen waren gericht op gebed en koranrecitatie, dat wil zeggen het systematisch voordragen van de tekst van de koran in verschillende vastgestelde delen, of van bepaalde passages die voor gelegenheden van toepassing zijn. Een bijzonder soefi-ritueel is de zogeheten *dzikr*, die op

donderdagavond wordt uitgevoerd en waarbij de deelnemers op uiteenlopende wijzen, bijvoorbeeld door muziek, ritmische dans en het scanderen van gebedsformules of de naam van God, in een religieuze trance raken. In extreme gevallen kon deze ceremonie gepaard gaan met zelfverminking en het gebruik van verdovende middelen. De *dzikr*'s werden meestal in besloten kring gehouden, maar soms ook in het openbaar, bijvoorbeeld tijdens heiligenfeesten. Ibn Battoeta's belangstelling voor het soefisme wordt al tijdens zijn verblijf in Alexandrië duidelijk en de ervaringen die hij daar met soefi-sjeiks heeft zijn in feite bepalend voor het karakter van zijn zwerftochten. Zij geven er een religieuze, mystieke dimensie aan die in het verslag steeds weer naar boven komt.

«Tot de grootste vrome heiligen behoorde de godvruchtige asceet Boerhaan ad-Dien al-A'radj, die ik tijdens mijn verblijf in Alexandrië ontmoette. Ik was drie dagen bij hem te gast. Toen ik op een dag bij hem binnenkwam, zei hij: 'Ik merk dat je van reizen en trekken houdt.' Ik beaamde het, hoewel ik toen nog niet het idee had opgevat om naar verre landen als Hind en China te reizen. Hij vervolgde: 'Als God het toestaat, moet je mijn broer Faried ad-Dien in Hind bezoeken, mijn andere broer Roekn ad-Dien Zakaria in Sind en mijn derde broer Boerhaan ad-Dien in China. Als je hen ontmoet, breng hun dan mijn groet over.' Deze woorden verbaasden me en de lust bekwam me die streken te bezoeken. Sindsdien heb ik bijna aan één stuk door gereisd. Ik heb de drie broers die hij noemde ontmoet en hun zijn groet overgebracht. Toen ik afscheid van hem nam, gaf hij me wat geld, dat ik steeds bij me hield, omdat ik het niet nodig had, totdat het me door ongelovige zeepiraten uit Hind werd ontstolen.»

Na zijn vertrek uit Alexandrië reist Ibn Battoeta via Damanhoer naar Fuwah, waar zich de *zawia* van Abdallah al-Moersjidi bevindt (gest. 1337). Daar is juist de hoge Mammelukken-emir Jalmalik op bezoek. Ibn Battoeta heeft er een tweede mystieke ervaring na de voorspelling van sjeik Boerhaan ad-Dien al-A'radj:

«Toen ik die nacht sliep op het dakterras van de *zawia* zag ik mezelf in mijn droom op de vleugel van een reusachtige vogel zitten. We vlogen naar Mekka, daarna naar Jemen, het oosten, het zuiden en vervolgens weer naar het oosten, waar de vogel in een donker, groen land neerstreek en mij achterliet. Deze droom verbaasde me en ik dacht bij mezelf: 'Als de sjeik mijn droom kan verklaren, dan is het juist wat over hem wordt gezegd.' De volgende ochtend vroeg de sjeik me of ik de gelovigen wilde voorgaan bij het gebed. Emir Jalmalik kwam naar hem toe, nam afscheid van hem en ging heen. De andere bezoekers gingen ook weg, nadat de sjeik hun kleine koekjes als proviand had gegeven. Hierna bad ik het middaggebed. De sjeik riep me bij zich en vroeg me wat er was. Ik vertelde hem mijn droom. Hij zei: 'Je zult de pelgrimstocht volbrengen, de profeet bezoeken, hij zij gezegend, en door Jemen, Irak, het land van de Turken en Hind trekken. In Hind zul je lange tijd blijven en je zult er mijn broer Dilsjaad, de Hindi, ontmoeten, die je uit een benarde toestand zal bevrijden.' Hierna gaf hij me koekjes als proviand en wat geld. Ik nam afscheid en ging weg. Gedurende al mijn tochten heeft zijn zegenkracht mij louter heil en voorspoed gebracht.»

Hierna reist Ibn Battoeta langs al-Mahallah al-Kubra en Dumyat door naar Cairo, de grote hoofdstad van het Mammelukken-rijk en een van de grootste metropolen van de islamitische wereld.

«Vervolgens kwam ik in Cairo aan, de moeder der steden, de residentie van de Farao, de man der pinnen,³ met haar vele uitgestrekte districten en rijke landstreken, een zeer dicht bevolkte stad, die uitmunt door schoonheid en bloei. Het is een ontmoetingsplaats voor alle reizigers, zwak of machtig, en men kan er een ieder treffen die men wil, geleerd of onwetend, ernstig of spotlustig, wijs of dwaas, nederig of aanzienlijk, nobel of gewoon, onbekend of bekend. De bewoners zijn als golven in de zee, die de stad ondanks haar weidsheid nauwelijks kan bevatten. Cairo lijkt jong, maar is in werkelijkheid zeer oud en leeft onafgebroken onder een gelukkig gesternte. Ze heeft de andere volken overwonnen en haar vorsten hebben de bedoeïenen en vreemdelingen bedwongen. Haar bijzonderheid ontleent ze aan de Nijl, die van groot belang is en waardoor ze niet van regenwater afhankelijk is. Haar grondgebied strekt zich over een afstand van een maandreis uit, voor iemand die flink doortrekt, en is edelmoedig en troostrijk voor alle vreemdelingen.

Ibn Djoezajj voegt hieraan toe: de dichter zegt over haar:

Bij je leven, Cairo is geen gewone stad,
voor wie het zien wil is ze het paradijs op aarde.
Haar zonen en dochters lijken paradijsbewoners,
Roda is de tuin en de Nijl is Kauthar.

Nasir ad-Dien ibn Nahid heeft haar aldus bezongen:

De oever van Cairo is een eenmalig paradijs,
vooral door het sieraad van de stromende Nijl.
Door de wind erboven lijkt ze op een maliënkolder,
nog niet beroerd door Dawoeds vijl.⁴
De wind is zo vloeibaar dat een ontkleed man rilt,
de bootjes zijn als stijgende en dalende sterren.

Laten we nu terugkeren naar het verhaal.

Er wordt gezegd dat er wel twaalfduizend waterdragers op kamelen in Cairo zijn, dat er dertigduizend ezelverhuurders lopen en dat er zesendertigduizend schepen op de Nijl varen, die aan de sultan en zijn onderdanen toebehoren en die stroomopwaarts tot aan Opper-Egypte en stroomafwaarts tot aan Alexandrië en Doemjaat [Dumyat] goederen vervoeren. Tegen de oever van de Nijl, tegenover de stad, ligt het eiland dat ar-Roda heet, waar de mensen uitstapjes en wandelingen maken. Er zijn veel prachtige tuinen. De bewoners van Cairo houden van plezier en vertier en zijn vrolijk van aard. Ik heb eens gezien hoe er feest werd gevierd omdat sultan al-Malik an-Nasir was genezen van een gebroken hand. De kooplieden versierden de soek en hingen drie dagen lang fraaie mantels, gewaden en zijden stoffen in hun winkels.

De moskee van Amr ibn al-Aas is een grote, geëerbiedigde en beroemde moskee, waar de bijeenkomst voor het vrijdaggebed wordt gehouden.⁵ De weg loopt erlangs van oost naar west en ten oosten ervan staat de *zawia* waar imam Aboe Abdallah as-Sjafi'i heeft onderwezen. Er zijn ontelbare scholen in Cairo en het ziekenhuis, dat aan de Steeg Tussen Twee Paleizen staat, bij het mausoleum van sultan al-Malik al-Mansoer Kalawoen, is van een onbeschrijflijke schoonheid. Er worden onschatbare hoeveelheden levensmiddelen en geneesmiddelen bereid en er wordt gezegd dat de inkomsten meer dan duizend dinar per dag bedragen. Er zijn ook zeer veel *zawia*'s, die ze hier *khawanik* noemen, met als enkelvoud *khaankaah*. De emirs van Cairo wedijveren in het bouwen van deze *zawia*'s en elke *zawia* is toegewezen aan een soefi-gemeenschap, vooral Perzen, die zeer onderlegd zijn in de letteren en de leer van het soefisme. Elke *zawia* heeft een sjeik en een opzichter en er heerst een bewonderenswaardige orde. Hun regels bij het eten zijn als volgt: de bediende van de *zawia* gaat 's ochtends bij de derwisjen langs en

vraagt aan hen wat ze willen eten. Als ze dan bijeenkomen voor de maaltijd krijgen ze elk hun brood en soep in een kom die hun persoonlijk toebehoort, en die door niemand anders wordt gebruikt. Ze krijgen twee maaltijden per dag. Ze beschikken over een wintergewaad en een zomergewaad en een maandelijks toelage van twintig tot dertig dirham per persoon. Elke donderdagavond krijgen ze een suikergebakje, een stuk zeep om hun gewaad te wassen, de toegangsprijs voor het badhuis en olie voor hun lamp. Ze zijn allemaal vrijgezel; de getrouwde derwisjen hebben aparte *zawia*'s. Ze zijn verplicht de vijf gebeden te verrichten, in de *zawia* te overnachten en bijeen te komen in een koepel binnen het gebouw. Het is hun gewoonte dat ieder op zijn eigen matje zit en als ze het ochtendgebed verrichten worden de soera's 'de uitkomst', 'het koningschap' en '*ain-miem*' voorgedragen.⁶ Daarna worden er korans gebracht die in hoofdstukken zijn onderverdeeld en reciteert elke derwisj een hoofdstuk, zodat uiteindelijk de koran in zijn geheel is opgelezen. Vervolgens gaan ze over tot de *dzikr*, waarna reciteerders verzen voordragen op de oosterse wijze. Dit wordt herhaald na het eerste avondgebed.

Als er een vreemdeling bij de deur van een *zawia* komt, met een gordel om zijn middel, een bidmatje op zijn schouder, een stok in zijn rechterhand en een kan in zijn linker,⁷ brengt de poortwachter van de *zawia* eerst de bediende op de hoogte van zijn komst. De bediende gaat naar de vreemdeling toe, vraagt waar hij vandaan komt, in welke *zawia*'s hij onderweg heeft overnacht en wie zijn sjeik is. Als hij zich van de juistheid van zijn woorden heeft vergewist, laat hij hem binnenkomen en spreidt zijn matje op een geschikte plaats uit. Hij wijst hem waar hij zich kan reinigen. De vreemdeling hernieuwt de reiniging en gaat daarna terug naar zijn matje, waar hij zijn gordel losmaakt, twee gebeden verricht, de sjeik en de andere aanwezigen een hand geeft en bij hen plaatsneemt. Tot hun andere

gewoonten behoort bijvoorbeeld, dat een van de bedienden elke vrijdag de bidmatjes naar de moskee brengt en daar uitspreidt. De derwisjen begeven zich gezamenlijk, met hun sjeik, naar de moskee en verrichten elk op hun eigen matje het gebed. Als ze klaar zijn met bidden, wordt er uit de koran voorgedragen, op hun eigen wijze, en keren ze gezamenlijk met hun sjeik naar de *zawia* terug.

In Cairo bevindt zich de begraafplaats al-Karafa, die door haar zegeningen indrukwekkend is en waarvan de verdiensten worden beschreven door al-Koertoebi en anderen. Hij maakt deel uit van de berg al-Moekattam, die, volgens Gods belofte, een van de tuinen van het paradijs zal zijn. Ze hebben op de begraafplaats fraaie koepels gebouwd met muren eromheen, zodat ze lijken op huizen. Ze hebben er ook woningen gebouwd voor koranreciteerders, die dag en nacht met welluidende stem verzen voordragen. Sommigen hebben een *zawia* of een school naast een mausoleum gebouwd. Ze brengen er met hun kinderen en vrouwen de nacht van donderdag op vrijdag door en gaan vervolgens de beroemde heiligdommen langs. Ze overnachten er ook op de helft van de maand *sja'baan* en de kooplieden komen hun dan allerlei gerechten brengen.⁸ Tot de beroemde heilige mausolea behoort de heilige schrijn waar zich het hoofd van Hoessein, de zoon van Ali, bevindt, zegen ruste op hen beiden. Ernaast staat een groot klooster, dat fraai van bouw is, met zilveren ringen op de deuren en zilveren beslag. Dit gebouw geniet grote eerbied en verering. Een ander mausoleum is dat van as-Sajjida Nafiesa, de dochter van Zaid ibn Ali ibn al-Hoessein ibn Ali, op hen ruste zegen. Haar gebeden worden verhoord vanwege haar grote vroomheid. Dit mausoleum is bevallig van bouw en van een stralende schoonheid. Ernaast staat een klooster dat veel wordt bezocht. Noemenswaardig is eveneens het mausoleum van imam Aboe Abdallah as-Sjafi'i, God zij hem genadig, met ernaast een groot klooster met hoge

inkomsten. Het heeft een beroemde, kunstig gebouwde koepel, die hoog in de hemel oprijst en een omvang heeft van meer dan dertig el. Op de begraafplaats bevinden zich verder ontelbare graven van wetgeleerden, vrome heiligen, gezellen van de profeet en beroemdheden uit de vroege en latere geschiedenis. [...]

De Egyptische Nijl overtreft alle andere rivieren ter wereld wat betreft de zoetheid van het water, omvang en nuttigheid. De steden en dorpen liggen gelijkmatig verspreid op de oevers en worden nergens in de bewoonde wereld geëvenaard. Geen enkele rivier heeft oevers die zo vruchtbaar zijn en geen enkele rivier wordt, net als de Nijl, 'zee' genoemd. God de Almachtige heeft gezegd: 'En wanneer gij voor hem vreest, werp hem dan in de stroom'.⁹ Hij noemde de Nijl '*jamm*', dat 'zee' betekent. In de Tradities is overgeleverd dat de profeet op de nacht van zijn reis¹⁰ bij de lotusboom aankwam, aan de voet waarvan vier rivieren ontspringen, twee rivieren binnen het paradijs en twee erbuiten. Hij vroeg aan Djibriel, vrede zij met hem, welke rivieren het waren en het antwoord luidde: 'Twee rivieren stromen binnen het paradijs, de twee die erbuiten stromen zijn de Nijl en de Eufraat.' Een andere Traditie luidt dat de Nijl en de Eufraat, de Saihaan en de Djaihaan¹¹ alle vier paradijsrivieren zijn.

De Nijl stroomt van het zuiden naar het noorden, in tegenstelling tot de andere rivieren, en tot haar bijzonderheden behoort dat hij wast in het hete seizoen, als de andere rivieren krimpen en opdrogen, en omgekeerd. De Nijl lijkt hierin op de rivier de Sind, waarop we later terug zullen komen. Het begin van de vloed valt in de maand *haziraan*, ofwel juni. Als de waterstand zestien el bereikt, wordt de volledige grondbelasting gegeven, en als het water nog een el verder stijgt, wordt het een vruchtbaar jaar, met grote welstand. Als de waterstand op achttien el komt, lijden de landerijen schade en volgen er pestepidemieën. Als de stand een el onder de zestien blijft, wordt de

grondbelasting verminderd en als hij onder de veertien el is, vangen de mensen regenwater op om de ergste schade te voorkomen. De Nijl is een van de vijf grootste rivieren van de wereld, de Nijl, de Eufraat, de Tigris, de Saihoen en de Djaihoen [Amudarya en Syrdarya]. Andere grote rivieren zijn de Sind, ofwel Pandj Aab [Indus], en de rivier van Hind, de Kank [Ganges], waarnaar de hindoes pelgrimstochten ondernemen. Als ze hun doden verbrand hebben, gooien ze de as in deze rivier. Ze zeggen dat hij uit het paradijs komt; de rivier de Djawn [Jammuna], ook in Hind, de Atil [Wolga] in de woestijn van Kifdjak [Kipchak], met op de oever de stad as-Sara [Saray], de Saroe [Gele Rivier] in al-Khita, met op de oever de stad Khaan Balik [Peking], waarna hij afbuigt naar al-Khansa [Hangzhou] en az-Zaitoen [Quanzhou] in China. Dit alles zal te zijner tijd worden vermeld, als God het toestaat. Op enige afstand van Cairo vertakt de Nijl zich in drie afsplitsingen die alleen per boot kunnen worden overgestoken, zowel 's winters als 's zomers. In elk dorp zijn kanalen gegraven om het Nijl-water op te vangen. Tijdens de vloed lopen ze over op de akkers.

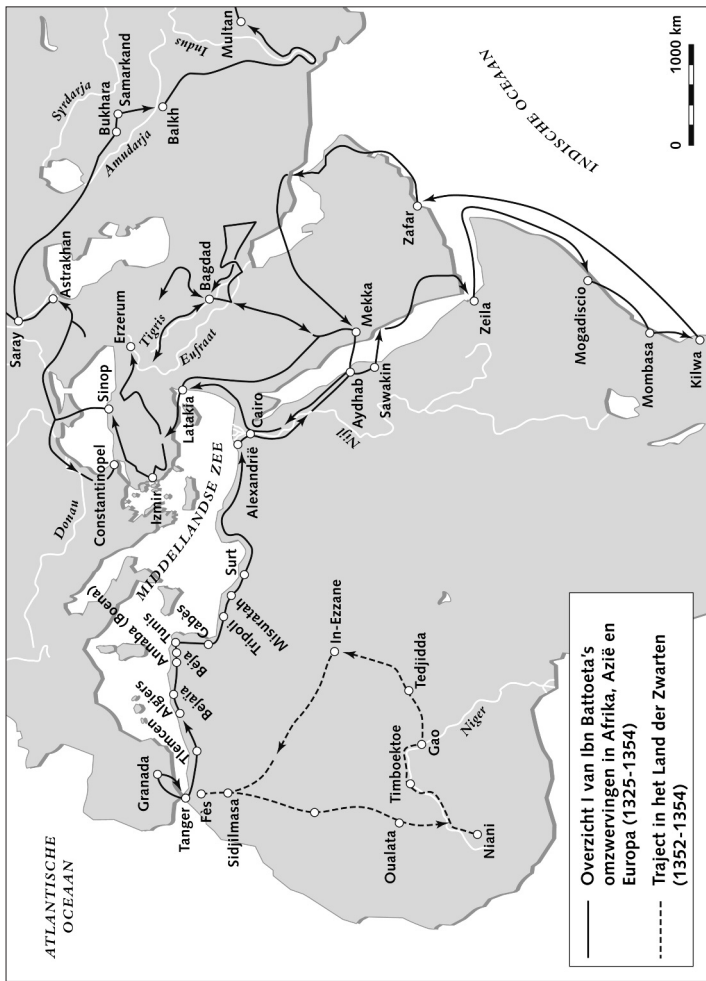
De piramiden behoren tot de wereldwonderen en zijn door de eeuwen heen vaak door mensen besproken. Ze hebben de betekenis en ouderdom bestudeerd. Men beweert dat alle wetenschappen van voor de zondvloed zijn ontleend aan Hermes de Oudere, die in Opper-Egypte woonde en ook Khanoekh wordt genoemd. Hij is dezelfde als Idries, vrede zij met hem. Hij was de eerste die sprak over de bewegingen van de sterren en de hogere essenties en ook de eerste die tempels bouwde waarin hij God de Allerhoogste aanbad. Hij zou de mensen hebben gewaarschuwd voor de vloed, en omdat hij bang was dat de wetenschappen en ambachten teloor zouden gaan, bouwde hij de piramiden en tempels en beeldde alle ambachten, werktuigen en kennis erin af, zodat ze zouden blijven voortbestaan. Er wordt gezegd dat de stad van de kennis en het koningschap in Egypte

Manoef was, dat één koerierstation van al-Foestaat¹² verwijderd ligt. Toen Alexandrië werd gebouwd, verhuisden de mensen daarheen en werd zij de hoofdstad van de wetenschap en het koningschap, tot de komst van de islam, toen Amr ibn al-Aas, God zij hem welgezind, al-Foestaat bouwde, de hoofdstad van Egypte tot de huidige dag. De piramiden zijn van massieve, uitgehouwen stenen gebouwd en zijn bijzonder hoog. De onderkant is breed en rond en loopt naar boven taps toe, als een kegel. Ze hebben geen deuren en niemand weet hoe ze gebouwd zijn. Er wordt over verteld dat een van de koningen van Egypte van voor de vloed een droom zag die hem schrik aanjoeg en waarin hij werd gesommeerd de piramiden op de westelijke oever van de Nijl te bouwen, als bewaarplaats voor de wetenschappen en de lichamen van de koningen. Hij vroeg de sterrenwichelaars of ze ooit zouden worden geopend, en ze deelden hem mee dat er aan de noordkant een opening zou worden gemaakt. Ze wezen hem de plaats aan en noemden het bedrag dat nodig zou zijn om de opening te maken. De koning gaf bevel op die plaats het genoemde bedrag neer te leggen. Ze gingen over tot de bouw en voltooiden ze in zestig jaar. Er werd op geschreven: 'We hebben deze piramiden in zestig jaar gebouwd. Laat een ander ze in zeshonderd jaar verwoesten, als hij wil. Voorwaar, verwoesten is gemakkelijker dan bouwen.' Toen Ma'moen kalief werd, wilde hij de piramiden afbreken. Enkele sjeiks in Egypte raadden hem aan ervan af te zien, maar hij volhardde en gaf bevel aan de noordkant een opening te maken. Ze staken er een vuur aan, besproeiden hem met azijn en bekogelden hem met stenen, totdat ze een gat hadden gemaakt, dat nu nog te zien is. Ze zagen het geld liggen en toen de Vorst der Gelovigen het liet wegen, bleek tot hun verbazing dat het evenveel was als hij had uitgegeven om de opening te maken. De muur bleek twintig el dik te zijn.

Toen ik in Cairo was, werd het sultanaat van Egypte be-

kleed door al-Malik an-Nasir Aboe al-Fath Mohammed, de zoon van al-Malik al-Mansoer Saif ad-Dien Kalawoen as-Salihi. Kalawoen stond bekend onder de naam de ‘Duizendman’, omdat al-Malik as-Salih hem voor duizend dinar had gekocht. Hij was afkomstig uit Kifdjak. Al-Malik an-Nasir was een edelmoedig mens met een goed karakter. Zijn roem is verdiend vanwege zijn toewijding aan de heilige plaatsen en de weldaden die hij jaarlijks pleegde ter ondersteuning van de pelgrims, zoals het schenken van kamelen om proviand en water te vervoeren voor de armen en asceten, en voor het vervoeren van achterblijvers of pelgrims die niet te voet konden gaan, zowel over de Syrische als de Egyptische pelgrimsroute. Hij bouwde een grote *zawia* in Sirjakoes, buiten Cairo. Maar de *zawia* die gebouwd is door onze heer, de Vorst der Gelovigen, de beschermer van de godsdienst, de toevlucht voor armen en behoeftigen, de plaatsbekleder van God op Zijn aarde, de navolger van de plicht tot *djihaad*, Aboe Inaan, moge God hem bijstaan, hem laten zegevieren en hem welslagen schenken, buiten zijn hoofdstad – de stralende stad, moge God haar behoeden – is onovertroffen in de hele wereld, wat betreft de kunstige en fraaie bouwwijze en de reliëfs, omdat de bevolking in het oosten niet tot zoiets in staat is.»

Hierna volgt een opsomming van enkele beroemde gebouwen in Cairo en van een groot aantal beroemde geleerden en functionarissen. Na deze gebruikelijke inventaris vervolgt Ibn Battoeta met een beschrijving van de ceremonie rond het vertrek van de jaarlijkse pelgrimskaravaan naar Mekka. Cairo was in die tijd een punt waar alle pelgrims uit moslims Afrika zich verzamelden, om vervolgens van daaruit gezamenlijk verder te trekken naar Mekka. Zij hadden de keuze uit twee routes: de route met de karavaan over land over het Arabisch Schiereiland, of de route langs

— Overzicht I van Ibn Battoeta's
 omzwervingen in Afrika, Azië en
 Europa (1325-1354)
 - - - - - Traject in het Land der Zwartzen
 (1352-1354)

